

Journal of History and Future

Cilt: 1, Sayı: 1, ss.204-220, Aralık 2015

Volume: 1, Issue: 1, pp.204-220, December 2015

Hamdullah Suphi'nin Haleb Hatıraları I*

Hamdullah Suphi

Çeviren: Efe DURMUŞ**

Özet

Bu çalışma, Hamdullah Suphi'nin 1 Kanun-i Sani 1334/1 Ocak 1918 tarihinde Türk Yurdu dergisinde yayımlanan "**Haleb Tarihi 1**" adlı gezi hatırası, tarihi ve kültürel açıdan zengin bir tablo çizen makalenin tercümesidir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sonlarında bulunduğu bir zamanda Halep'e yapılan bu gezi esnasında şehrin tarihi dokusuyla birlikte mazisi hakkında da önemli bilgiler aktarılmıştır. Makalenin günümüz Türkçesine transkript edilerek Halep'in zengin tarihi mirasına katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haleb, Halep Tarihi, Hamdullah Suphi

Hamdullah Suphi's Aleppo Memories I

Abstract

This study is including the translation of the article which was published in the Journal of Turk Yurdu at 1th January of 1918 under the title of **Haleb Tarihi I** (History of Aleppo I). The article was written by Hamdullah Suphi. It was a journey memorials about Aleppo. The journey which was taken place at the end of I. Word War, brought some interesting informations about the city's history and culture. It is aimed that to contribute to the rich inherit of Aleppo with this translation.

Keywords: Halep, Aleppo, History, Hamdullah Sup

* Türk Yurdu, Yıl: 7, Cilt: 14, 'Umûmî Sayı 151 1 Kanûn-I Sâni 1334, Sayı 1

** Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi, efedurmus@harran.edu.tr

Hamdullah Suphi'nin Halep Hatıraları
Çeviren: Efe DURMUŞ

Halep Hatıraları¹

Haleb'de ilk sabah güneşle kamaşmış, çok aydınlık bir öğle saatinde kal'ayı ziyârete gittik; keskin ve karanlık burçları, korkunç mu'azzam şekliyle, Haleb'in ortasında sun'î bir tepe üstünde duran bu yüksek kal'a kurûn-ı vustânın askerî günlerinden artık kalmış bir yâdigârdır. Haleb'e yaklaşan eski kervânlar ovaların uzak bir noktasından şehrin başında demirden bir taç gibi duran bu meşhûr kal'ayı etrafa saldığı korku hissiyle seyr ederlerdi. Herhangi bir taraftan Asya içlerinden, Avrupa'dan, Mısır'dan taşıp gelen bütün istilâlar, yollarının önünde onun mağrûr burçlarıyla girilip dikildiğini gördüler. Bir arslan yelesi gibi kükreyip diklenmiş hare hare dişleri, tehlikelere karşı deniz önünde yalçın bir sâhil gibi duran haşîn, katı duvarları, her yeri kayalardan vurulmuş ve gayz ile kısılmış büyük ve ağır yumruklara benzeyen burçlarıyla bu kal'a, eski bir saltanatın Suriye kapılarında mutantan, mağrûr ve küstah bir iddi'âsı idi.

Askeri mi'mârlık kudret ve saltanat fikrini nâdiren bu kadar bildiren ve sindiren bir şekle koymuştur. Günün en aydınlık bir saatinde gözler fazla ışıktaki rahatsız olarak kendi kendine kapanırken o, âdetâ Haleb'in üstünde yıldırım bulutu renginde örtülü adub (yardımcı) bir cephe ile duruyordu. Değişen, akıp geçen asırların ortasında o, suları ikiye ayıran bir ada gibi kalmıştı.

Bütün şehir, bunaltıcı bir aydınlık isrâfı içinde 'umûmî bir kamaşma hâlinde idi. Bizim bulunduğumuz yerler, buraya nazaran bir gölge içinde denilebilecek. Biraz dolaştıktan sonra, nihâyet geniş bir meydan ile kuşatılmış olan kal'anın önüne geldik. Asıl cenûb tarafında manzara zâir üzerinde en derîn te'sîri hâsıl ediyor. Duvarları omuzlayan tepe, lüzûmunda su ile doldurulmak mümkün olan, geniş bir hendekle çevrilmiş ve içeri girmek için kemerlere dayanan bir taş köprüyü geçmek îcâb ediyor. Bu noktadan bakıldığı vakit sultanlara ve nâiblere mahsûs olan üst odayı bir kartal yuvası gibi yukarılara kurulmuş görüyoruz. Kal'a bedeninin en hâkim, en gösterişli kısmı budur. Taş köprü'nün başında ileriye doğru en büyük çıkıntıyı teşkîl eden ve birinci kapının oyuğunu ihtivâ eden ayrı, geniş bir burç daha var. Etrâfında Asya istilâlarının, sâlib ordularının, dâhilî ihtilâllerin bütün kasırgaları, asırlarca devam etmiş, en korkunç ve çılgin boğuşmaların herc ü merci çalkanmış olan bu kal'a şimdi bu

¹ "Suriye Yollarında" adıyla basılmakta olan kitaptan bir parça.

sonbahar güneşinin fazla aydınlık, fazla berrak havası içinde mutlak ve metrûk bir sessizliğe dalmış duruyor. Ortada harbe, ihtilâle mültezim tahrîblere ve zamanın aşındırmasına, her şeye rağmeno, bitmiş bir devirden kalma çürümesi muhâl, mu'azzam bir müstehâseye benziyor; derîn temellerinin üstünde ayağını sıkı basmış, sâbit nazarı önünde milletlerin birbirini istihlâf ettiğini, saltanatların çözülüp dağıldığını, yeni devirlerin eski devirlere nisyâna karıştığı aynı noktadan, aynı sükûn ve 'azâmetle seyrediyor. Şüphe yok ki, mızrak, kılıç ve mancınık, gürz muhârebelerinde bir işe yarayan bu burç ve bârûlar şimdi harb i'tibâriyle lüzûmsuz bir süsten 'ibârettir. Fakat kurûn-ı vustâyı onun hergün bir tehlike ile çarpışan mağrûr ve haşin rûhunu, eski sultan ve nâiblerin kudret ve ceberrûtunu hangi kitâb, hangi lîsân bu kal'a kadar belâgat ve tantana ile i'lâm edebilir. Sâhib-kırân bir elin Suriye kapılarında yükselttiği bu binâ, hisarlarının dirsekleri, burçlarının büklümleriyle rüzgârlara karşı dalgalanan, kayalardan dokunmuş müthîş bir hâkimiyet bayrağı gibi duruyor. Şimdi kısmen toprakla dolu olan ve derinliğini kaybeden hendekten kal'a bedenine çıkan yamaçlar, dik bir kaldırım gibi kesme taşlarla örülmüş ve bu taşların bir kısmı yerliler, hattâ kendi evlerinin yapısında kullanmak üzere sökülmişler, ve orta kapının üstünde, uzaktan okunabilecek kadar, gûlâne iri harflerle kal'anın son bânisini öğreniyoruz. Hulâgu orduları tarafından tamâmiyle tahrîb edilen kal'ayı Mısır'da saltanat süren Bahrî Türk memlûklerinden "Melik Mansur Kalavun"un Haleb'de vâlis veyâ devrin ta'bîrince kâfilî olan "Şemseddin Karasungur el-Çevgândâr" ve ondan sonra "Kalavun"un halefi, ve oğlu Melik Eşref Selahaddin Halil, yeniden ihyâ etmiştir. Arapça yazılan bu kitâbeler geniş bir kuşak hâlinde cephenin ortasında garbdan şarka uzanıp gidiyor. Zâten Haleb'de ve Şam'da, Kudüs'te bütün Suriye'de belli başlı hangi eser vardır ki onun taşlarında bir Türk isminin ebediyete bırakılmış olduğu görülmesin. Dört bin senelik bir ömrü olduğu hikâye edilen Haleb, şarkın birçok şehirleri gibi ancak İslamlar zamanında evvelki mâzisini, büsbütün unutturacak en parlak devirlerini idrâk etmiştir. İslamî devrin birçok büyük ve şerefli isimlerini kal'anın kapıları, mescidleri, câmi'leri üstünde ayrı ayrı okuyabiliyoruz. Bir Fransız müellifinin, "Gay"nin Arap Medeniyeti unvânlı eserinde pek haklı olarak i'tirâf ettiği üzere Firavunlar kadar Mısır'ı ve Suriye'yi 'umrânlar soldurmuş olan bu Bahrî Türk sultanları isimlerinin etrâfında mutantan bir ma'iyet teşkil eden uzun ve mağrûr bir sıra 'unvânlar alıyorlar. Meselâ: Kal'anı son bânisi, Mevlânâ es-Sultânü'l-a'zâm el-Melik Eşref Salâhü'd-dünyâ ve'd-dîn Nâsirü'l-İslâm ve'l-Müslimîn 'Îmâdü'd-devle rüknü'l-mille mücîrü'l-ümme zahîrü'l-hilâfe nasîrü'l-imâme, seyyidü'l-mülûk ve's-selâtîn sultânü'l-cüyûş ve'lmuvaahhidîn nâsirü'l-hakk bi'l-berâhîn, muhyî'l-'adl fi'l-'âlemîn, gibi

Hamdullah Suphi'nin Haleb Hatıraları
Çeviren: Efe DURMUŞ

'unvânlarla gurûrunu dünyaya teşhîr ve i'lân ediyor. Kemerler üstüne atılmış bir köprüden içeri girdik, Selçukluların karakuşlarına, arslanlarına mukâbil, burada kaplan başlı, yılan gövdeli bir Çin ejderine tesâdüf olunuyor, merdivenleri çıkar iken altından geçeceğimiz kapının kemerinde karşılıklı iki ejder esrârlı ve korkunç bir kuvvet fikri vermek üzere oraya kabartma olarak resmedilmiş, kalın taş basamaklar ayakların yüzlerce senelik temâsıyla hemen yarı yarıya denecek kadar aşınmış, sağîr kesîf duvarlar ortasında soğuk bir gölge içinde döne döne iki üç merdiven çıktık. Dışarıda cenûb güneşi bir beyaz alev gibi her şeyi sarmış, renkleri soldurmuş, kenarları eritmiş olduğu hâlde, bu kal'anın bedeni içinde kuvvetle hissedilen bir serinlik içinde dolaşıyoruz. Mazgal deliklerinden aşağı doğru uzanan bir bakışla Haleb'i onun düz damlarını, müdevver veya dört köşe minârelerini, medreselerinin küçük sıra kubbelerini hep birden görüyoruz. Dışarının çok aydınlık öğle saatlerini bu eski kapanık gölge içinde daha tam bir vuzûh ile hissediyoruz. Bütün burçların, surların teşkîl ettiği dâirenin ortasında derinden derine karıştırılmış, alt üst olmuş geniş bir meydan var. Yıkık kemerler, vurulu kapılar, üstü açık harâb mescidler, kal'a içini enkâz ile dolu bir virâne manzarasıyla gösteriyor. Duvarların teşkîl ettiği geniş çanak, güneşin, doruğun ışığı altında bir ot deniziyle çalkanmıştı. Ayakta, yerde her ne varsa hepsi sarı dalgalara boğulmuş, yanıyor. Selekiler devrinden beri Rum, Arap, Türk, Moğol; Haleb'i, bütün orduların bir kaya etrâfında çarpışan ceryânlar gibi çevresinde kıyâmetler kopardığı bu eski kal'anın içi, şimdi yatkın ve mülâyim bir güneşin berrak bir su gibi durgun ışığı altında unutulmuş, metrûk ve sessiz duruyor. Hâlbuki yüzlerce sultan ve nâibine bir taş 'ilâve etmek, onun köşesinden kendi ismini taşıyacak bir yâdigâr bırakmak husûsunda 'asırlarca birbirine rekâbet etmişler, onun hiçbir zaman yıkılmayacak farz edilen sert, yalçın duvarları üstüne ismini kazdırmak, ölüme, unutulmaya karşı mahfûz kalmak, ebediyete bir imkân bir hak kazanmak demektir.

İçeride uzun muhâsaralara karşı her şey düşünölmüş, her tedbîr alınmış, geniş mahzenler, birkaç bin kişiye aylarca su yetiştirecek inanılmaz derecede kuyular, anbarlar, mescidler, câmi'ler, yollar, çeşmeler, nereye sevk ettiği bilinmez kapılar, hepsi yapılmış fakat sonra denizlerin yelkenli harb gemileri gibi bunlar da artık işe yaramaz olmuş ve ancak yıkılamamaktan doğan bir hayat ile asırlardan asırlara 'ömürlerini uzatıp duruyorlar, hiç şüphe yok ki kal'anın en güzel, en dikkate lâayık kısmı sultanların, nâiblerin kendilerine mahsûs olan dâirelerinde cenûb cephesinin en yüksek odasını teşkîl eden bu dâire Haleb'e ve onu ihâta

eden ovalara üstten hâkim ve muhîr bir nazarla bakıyor, çerçevesi kırmızı somâkî mermerden yapılmış tek bir pencere, balık ağı gibi örülmüş bir penç parmaklık arasından bütün cenûb ufukları seyrediyor, aşağıda âdetâ basılmış, ezilmiş gibi duran bayağılık ve sefâlet hissi veren hükûmet konağı ne kadar şâhâne, ne kadar yüksek, mağrûr ve asîl duruyor, çok zamanlardan beri oralara hiçbir kimse çıkamamış olmalı ki şimdi tamâmıyla yıkılmış olan çatının taban direklerine mahsûs olan deliklerde kerkenesler yuva tutmuşlar, bizim ayak sesimizden ürkerek tavanların boş kalan yerlerinden uçup gittiler.

Şehrin güttüsü, buralara kadar vâsıl olmuyor ve bu sessizlik mevkî'in verdiği hislerle karışarak ruhta garip bir dalgınlık hâsıl ediyor. Haleb'i seyretmek, hep birden görmek için kal'anın dört köşe, bir kuleyi hatırlatan minâresinden daha muvâfık bir yer bulunamaz. Bu minâre, surları ve burçları aşan böyle elbet eskiden beri uzak, yakın bütün bu yolları gözetlemek için bir tarassut kulesi hizmetini de görmüştür. Şimdi arkadaşım Cemil Selman'la beraber aşağıdaki durgunluğa rağmen az çok rüzgarı eksik olmayan üst şerefeden Haleb'e bakıyoruz. Dört büyük câmi' kal'ayı uzaktan yakından ihâta ediyor, Hüsreviye, 'Adiliye, Osmaniye ve Atrûş Câmi'leri, bunlardan üç evvelkiler İstanbul'un, Kılıç Ali Paşa, Rüstem Paşa, Şehîd Mehmed Paşa Câmi'leri ne ise 'aynen odur. Üç Osmanlı Türk'ü İstanbul'un nârin minârelerini, yarım dâire kubbelerini beraber getirmişler ve yeni Türk saltanatının kendine mahsûs olan mu'azzam âbidelerini burada kurmuşlardır.

Atrûş Câmi'i ise 801'den 808 senesine kadar Haleb'de nâiblik etmiş olan Türk ümerâsından Akboğa'nın eseri yani o da Haleb şehrine bir Türk'ün yâdigârıdır². Şehrin ortasında yükselen Türk kal'asını, dört nefis Türk ma'bedi âdetâ bir çember gibi kuşatmışlar. Ortada kadîm 'askerliğimizin kudret ve 'azâmetine şehâdet eden büyük, mühîb bir kal'a, onun etrâfında medeniyet ve san'atımıza, 'umrâncılığımıza her biri ayrı bir delîl olan dört büyük câmi' uzaktan ve yukarıdan sıra kemerini, direklerini ve medrese odalarıyla muhât harîmleriyle baktığımız bu eserleri bugün ve yarın birer birer ziyâret edeceğiz. Mesâfe ile küçülen arabaların ses vermeksizin gelip geçtiği caddeleri, kenar taşları doğruluğu kaybetmemiş, şefkatten, ziyâretten mahrûm bırakılmamış mezarlıkları, uzun ve geniş çatısı, mermer döşeli, mücellâ avlusuyla şehrin en büyük ma'bedi Zekeriya Câmi'i, bahçelerin yüksek duvarları arkasında suları kendi üstüne düşen yeşil fiskiyeler gibi yaprakları aşağı dönmüş hurma ağaçlarını, bir saray

² Haleb Târîhi, Doktor Bişof (?)

Hamdullah Suphi'nin Haleb Hatıraları
Çeviren: Efe DURMUŞ

i'tinâsı, kal'a mukâvemetiyle yapılmış hanları³, medreseleri, düz damlı husûsî evleri, konakları, taraf taraf muntazam caddelerle bulunmuş, bütün bu taş yapıları hep birden seyrediyoruz. Daha uzakta şehrin dışında kırlara doğru hastaneler, kışlalar görünüyor. Göksu, yerlilerin Kuvayk Nehri garbında kendi feyzinden doğan bağların, bahçelerin yeşilliği ortasında ufuklardan ufuklara uzayıp gidiyor. Ve uzakta şehrin kalabalığından büsbütün ayrı bir noktada şimâl kırları içinde yükselen bir tepe var. Üstünde ihtiyâr selvileri ve bir Osmanlı kubbesiyle bu hilkatın ve san'atın birbirini itmâm ederek vücûda getirdikleri uhrevî, latîf bir demet, bir mecmû' olarak duruyor. Bir taraftan şerefede yavaş yavaş yerimizi değiştiriyor, bir taraftan da Haleb'de ve bütün Suriye'de bin senelik bir zamandan beri Türk'ün bu yerlere verdiği 'umrânı, isrâf ile dağıttığı kuvveti, kanı düşünüyorduk. Gitgide rûhumuzu bir duman gibi örten bir keder, gözlerimizi dolduran sıcak bir yaşla ikimiz de susmuştuk. Bilmem neden Haleb'in 'umûmî manzarası karşısında şimdi her zamandan fazla bir fecâ'atle bütün varlığı, târihi, tehlikeler ortasında kalan 'ırkımızı hatırladık. Abbâsîlerden başlayarak hicretin iki yüz kırk yedi senesinden i'tibâren Haleb'te Türk bir 'âmil, bir kâfil, nâib veya sultan veya bir vâli olarak idâreyi eline almış, bin seksen senedir bu nokta üstünde onun eli ve onun idâresi zaman geçtikçe daha hâkim ve daha müessir olarak her şeyi sevk ve idâre etmekten hâlî kalmıyor ve şimdi seyrettiğimiz şehri zelzelelerden, yangınlardan, muhârebelerin tahrîbinden kurtaran, her def'a yalnız onun eli oldu. Yazık ki bütün Haleb kal'aları, câmi'leri, medreseleri, mâristanları, hanları göze çarpan, yaşayan istikrâr ve hayat kuvvetine mâlik her nesi varsa Türk'ün eseri olduğu hâlde bunu hattâ Türk'ün kendisi bile bilmiyor.

Ve biz Haleb'i gezerken bazı fâsılalarla berâber on bir asırlık bir müddet, burada saltanat süren bir milletin kalblerde, zihinlerde yaşayan sıcak, tatlı hâtıralarını, târihimizin duvarlarda soğumuş, unutulmuş isimlerini, mezar taşları üstünde olarak kitâbelerini okur gibi metrûkiyet ve nisyân arasında heceliyor, kurcalıyorduk.

247'de Abbâsîlerin yolladığı Vâsıf et-Türkî ve üç sene sonra gelen Musa bin Boğa ve bunların ardınca gelen Tolonî, İhşidî, Bahrî, Selçûkî, Atabekî vâliler ve hattâ Eyyûbîlerin ve Çerkeslerin nâibleri her biri katı bir

³ 1089'da Haleb'e vâli ta'yîn edilmiş ve şimdi Vezir Han diye yâd edilen Haleb'in en güzel hanını Karaca Mehmed Paşa yaptırmıştır.

isim, sağlam bir idâre ile burada hükûmet eden Aksungurlar, Timurtaşlar, Kaymazlar, Aydemir, Esendemir, Altunboğa, Turgay, Taşdemir, Yelboğa, Kutluboğa, Mengliboğa, Işıkdemir, Timurbay, İnal, Gümüşboğa, Karademir, akboğa, akbey, Yaşbey, Katıbey, Kutluca, Özdemir gibi birçok Türkler, buraya kendilerinden, bekâ kuvvetine mâlik yâdigârlar bırakmaksızın geçmemişler, etrâfta hayat uyandırarak uzayıp giden yeşil şerît eski Türklerin Şugul suyu, şimdiki Kuvayk nehri ismini dördüncü ‘asır ricâlinden bir Türkmen reîsine medyûn⁴ Kuvayk Ağa nâmını taşıyan bu zât kadîm Şalos’un tuğyânlarından ahâlîye gelen ziyânı gördüğü için nehrin yatağı etrâfına bendler yapıp taşmasına mâni’ olmuştur ve Türkmen’in bu hizmetinden dolayı artık onun ismiyle yâd ediliyor. Evvelce kayd ettiğimiz câmi’lerden mâ’adâ Haleblilerin bize en yüksek kubbe dediği Behram Paşa Câmi’i bile yine Osmanlı tarafından Anadolu çinileriyle müzeyyen bir Türk câmi’idir. Yarından bir görüşle şimdi güneşle dolu geniş âsûde harîmine baktığımız en büyük câmi’ Zekeriya Câmi’i, varlığını üç def’a Türk ‘umrâncılığı, dînciliği sâyesinde kurtarmıştır. Yoksa onun tâli’i de diğer birçok Emevî eserlerinin tâli’inden başka bir şey olmaz. Yerlerinde bir nişâne bile kalmazdı⁵. Haleb’e Süveyş açılıncaya kadar hâiz olduğu müstesnâ mevkî’i bahşeden büyük hanların birçoğu ve en güzelleri yine Türkler tarafından yapılmıştır. Onlar arasında bütün zâirlerin dâimâ yâd ettikleri Vezir Hanı 1089’da vâlilik eden Kara Mehmed Paşa’nın mu’tenâ, enfes bir eseridir. Uzakta servilerle güzel türbesi ve tekkesiyle, câmi’iyle kâfile kâfile ziyâretler da’vet eden Ebubekir Vefâi tepesi, resimleri ellerde dolaşan binalarını kehribâr gibi sarı bir mermerden oyulmuş zarîf mihrâbını bir türk vâlinin ‘umrâncılığına medyûndur⁶. Daha birçok medreseler, bimâristânlar Haleb’e hâlâ muhâfaza ettiği büyük şöhreti ve büyük ‘umrânı kazandırdı. Fakat Türk, kendisi, bütün bu eserlerin, bu ‘umrânın sâhibi olan Türk, derece derece kaybolmuş taşlar üstünde isimlerini bırakarak yakın senelere gelinceye kadar yalnız me’mûr ve ‘asker olarak silik ve sönük bir hayat içine gömülmüştür. Lamartin’in “Şark Seyahati”nde yazdığı üzere Türk inhisâf ediyor, azalıyor ve bütün memlekette yavaş fakat emîn bir sûrette silinip gidiyor. Siyâsî ve ‘askerî varlığı resmî ve şeklî bir varlıktan başka nasıl telakkî olunabilir? Hattâ Haleb’in şimâline doğru binlerce Türk köyü, Türk isimlerini hâlâ taşıdıkları hâlde bunların mühim bir kısmında Türkçe söyleyen, Türk olduklarını bilen bir tek ferd kalmamıştır. Burada pek eski Türk saltanatı yeni bir nâm altında devâm ederken Türk halkı en korkunç ve en geniş bir

⁴ Haleb Sâlnâmesi, 1331, sahîfe 233

⁵ İbnü’ş-Şahne’nin Haleb Târîhi’ne mürâca’ât

⁶ 1002 senesinde vâlilik eden Öküz Mehmed Paşa kendi şeyhi Vefâ Hazretlerine o güzel binâları yaptıran bu zât, son derece mütevâzi’ bir mezar içinde yatıyor.

Hamdullah Suphi'nin Haleb Hatıraları
Çeviren: Efe DURMUŞ

sûrette temessüle ve imtisâsa uğruyor, Abbâsîlerin, Mısır Türklerinin, Mirdâsî ve Çerkes hânedânlarının sonra da Selçukluların celb ettiği Türkler, bu 'askerî muhâceretler Haleb vilâyeti merkezi de dahil olmak üzere mütemâdî bir sûrette Türk cereyânlarının bir mansıbı hâline koymuştu. Burada bir köşe, bir avuç toprak, bir taş kırığı yoktur ki bu hakîkati inanılmaması muhâl bir sûrette isbât etmesin. Osmanlı hükûmetini, Türk'ün gayrı 'unsurların ellerine geçirmeleri ve onun duygusuzluğu, körlüğü ve elîm Türk imhâcılığı her tarafa feyz ile taşan bir milleti elinin altında büsbütün kaybolacak bir hâle getirdi. Şimdi üstünden seyrettiğimiz şu Haleb şehri içinde Türk bayrağının gölgesi altında Antalya, Ayıntab, Maraş gibi Türk merkezlerinden gelmiş olan eşrâfi, sicilleri tamâmıyla mahfûz olan Türk 'âileler hükûmetin gözü önünde mutlak bir sûrette Araplaşmış gidiyor. Hâlbuki şarkın yutucu milletlerinden biri olan Acemlerin topraklarında, Kafkasya'da, Çin'de, Orta Asya'da Türk lisânı aslâ kaybolmuyor, çünkü Türk kesâfetini imhâ eden Osmanlı sebepleri orada mevcûd değil, bir def'a daha dört köşe yerli minârelerin yanında dünyanın en zarif minâreleri olan İstanbul minârelerini, bahçelerini kendi üstüne serpilmiş hurmaların yalnız yeşil bir başlık taşıyan ince sütûnlarını, câmi'lerin, medreselerin harîmlerini, bir yeşil örtüsü gibi kapanmış, yeşillikler içinde akan Kuvayk bir def'a daha seyrettikten sonra fazla güneşle yorulmuş gözlerimizi bu engin ve kamaşmış manzaralardan ayırdık. Bir taraftan sağda ve solda tesâdüf ettiğimiz kitâbeleri okuyor bir taraftan da Anadolu'da ve burada korkunç inhidâmı görülen 'ırkımızın dünkü ve bugünkü tâli'ini kalbimiz acı ile dolu, bedbaht olarak düşünüyorduk. Mahmud bin Zengi, İsmail bin Mahmud bin Zengi, atabeylerden Salih Nureddin İsmail, Şemseddin Karasungur el-Çevgândâr, Bahrî Türklerden Melik Eşref Selahaddin Halil'in isimleri yanında Eyyübîlerden Burcîlerden tek tük isimlere de tesâdüf olunuyordu. Dışarı çıkarken sekiz yüz bin sene evvel olduğu gibi kal'anın kapılarında nöbet bekleyen Türk neferleri 'asker arkadaşına selam durdular. Anadolu çocukları, fitrî asâletleri, vekârlarıyla kapıları bekliyorlardı. Rûhumuz, seyrettiği geniş, güzel levhanın te'sîriyle dolu idi. Burada gördüklerimiz Orta Asya'da, Anadolu'da, Suriye'de, İran'da, Hind'de seyredeceğimiz manzaralardan başka bir şey değildi. Her tarafta bir Türk kal'ası tıpkı böyle bir manzarayı yavaş yavaş çöken bir selin bir Türk târihinin geniş ufuklarını yüksekten kararmış, donmuş bir nazarla mütehâyir ve bedbaht seyredip duruyoruz.

Hamdullah Suphi

قاب اولور . لکن تبعه سئك ازل شوقی ایچون
« قاتئل » ی نالاییده ترقیر .

* *

فالووالا نه دیکدی ؛ دستائی او قومادی بونی
طیبی او کریمک ایترکر . فالووالا « فالووانک او طولو
ردیی بر » دیکدی . فقط « فالووا » کیمدی « hanandor »
عابلهدر ، سوکرا دیکر بر طاقم مؤاملر بونی بر اسم
خاص « نلق ایدرلی . اولرجه بؤلک زمانک مشهور
دیولرندن بیدر . بر جوق اولادلی ایچنده وینیمو
یسن ، الطاریتین ، لهجه قیاسینده واردر . « gastrou »
عاسترانه کوره ایسه فالووا بر نوع قهرمانلق مکتوبه سی
افاده ایذن عمومی بر ترمیزدر . هر قهرمان ایچون سولنه
ییلر . حقیقته بر جوق شخصارک فالووالانک اوغلو
دیبه آئیلدیغی کوره حکیم . حالبوکه هبتک مشالری
مختلفدر .

حاصلی فالووالا « قهرمانلق وطنی » دیکدی .
پوهیولا شهبه سز بو وظایفه حدودی اولان بر بر
اولاجق ... ابراهیم توران کی ! آپوهلک موضوعی
ایشنه بویکی مملکت ارانسنده کی بخاریده . ائرك
برلکئی ده بو حرب تشکیل ایدر . بو عیادهده بر طاق
ذاتی نظاهرلرده واردر . قارا کتله قارشی ایلیق
سلاخلانیر ؛ دالعه قارشی ایلک ... فقط بالکیز
بویله باقی ائرك قیبتی ووشورور . آپوه دایما تاریخی
شائیه باغی قیلار . بو شائیه بو بویور . سولنده
کوره لاله مشدیر بر . بونون بر عسکرک حادهلری بالکیز
بروقهده بیکرجه قهرمانک حرکتلری بالکیز بر قهرمانده
ظویلاز . لکن بیه اساس بوزولار .

فالووالادکی وقته لر هاتقی زمانده هانکی ،
قطعهده کیمشدر ؟ بوکا دوشور بر جوان
وزیله من . بو بوک آپوهلر زمان . وقع قیدیبه
بک اهمیت ورمسار . کیملرینه کوره صرف کندیلرینه
خاص بر عالم براقیرار . الهاملرینه کوره حکاملری
آکلده بولر . زینا - بوقطه غایت مهیدر . آپوهلر
جمیلرک تکامل ایدرک سنفلرک سجه لری ، حمودلری
آجه آبریلدیغی زمانلرک کل ؛ اجاق قوملر موجودیلرینک
داها ایلک سعود دوره ایلده ، یعنی فکراجه ، حسه
اعتسادهجه ؛ حرجه تام برکل تشکیل ایلدکاری
دورلرده دوعار .

بو تهمیس آپوهلک بیدی قیبتنه کلجه . بوکا
دائر تقصیلاتی ترجمه تک نیایتنه برانیور .

عمر سیف الدین

سیاحه

حلب خاطرهلری (۱)

حلبده ایلک صباح کونشله قاماشمش ،
چوق آیدیلقی بر اوکله ساعتده قلعه ی زیارته
کیتدک ؛ کسکین وفارا کلق بر جلیری ، قورقوش
معظم سکلپه ، حذبک اورنسنده صنعی بریه
اوستنده دوران بویوکسک قلعه قرون وسطی تک
عسکری کونلریدن آرنه قالمش بر یادکاری .
حلبه یاقلاشان اسکی کرونلر اووالرک اوزاق
بر نقطه سندن شهرک یاشنده دمیردن بر تاج کی
دوران بو مشهور قلعه ی اطرافه صالیدیغی قورقو
حلبه سیر ایدرلردی . هر هانکی بر طرفدن
اسیا ایچرلرندن ، آوروپادن ، مصر دن طاقوب
کلن بونون استیلانیر ، بولرینک اوکنده اولک
مغرور بر جنرله کیریلوب دیکلدیگئی کوردیلر .
بر ارسلان یهسی کی کورکوب دیکلنه منش
خره خره دیشلوی ، هیلکله قارشی ده کیز
اوکنده یالچین بر ساحل کی دوران خشین
قانی دیوارلوی ، هر بری قایلردن اورولش
وعیط الله فیصلمش بویوک و آتیر بومرورقوله
بکریمن بر جریله بوقلمه ، اسکی بر سلطنتک سوریه
قایلرینده مطنطن ، مغرور و کسناخ برادامی ایدی .
عسکری مهارلق قدرت وسلطنت فکریخی
نادیرا بوقدر بیلدیران وسیندیرن بر شکله
قوششدر . کونلک آیدیلقی بر ساعتده
کوزلر فضلہ ایشقده راحتسز اولهرق کندی
کندسه قاپانیرکن او عادتاً حذبک اوستنده
بیلدیرم بولوطی رنگنده اورنولو عضوب بر
حبه ایله دور بوردی . ده کیشن ، آقوب کچن
عصرلرک اورنسنده او ، صولری ایکی به آیران
بر آله کی قالمشدی .

(۱) « سوریه بولرنده » آدله باصلقده اولان

کتابدن بریادچه

تورک بوردی

یکی دورلرک اسکی دورلره لسانه قاریشیدیی
عینی فقطه دن، عینی سکون و عظمتله سیرایدیور .
شبهه یوق که ، مزراق ، قلیج و منجیق ، کورز
محاربه لرنده برایشه یازیلان بو برج و بارور
شیمدی حرب اعتباریله لرومسر برسوسدن
عبارندر . فقط قرون وسطی بی اولک هر کون
برهنلکه ایله چارایشان مغرور و خشین روحنی ،
اسکی سلطان و اشیرک قدرت و جبروتی هانکی
کتاب ، هانکی لسان بو قلعه قدر بلاغت
و مطنظه ایله اعلان ایده بیلیر . صاحبقران برآلک
سوزیه قابولرنده بو کسندیک بوینا ، حصارلرنک
دیرسکری ، رجلیرنک نوکلومرله روز کارلره
قارشی دالمه لانان ، قیالردن دو قوشمش مدھش
برحاکیت بایراغی کی دوریبور . شیمدی
قسماً طوبراقله دولی اولان و درینلکنی غائب
ایدن خندکدن قلعه بدنه چیقان یاماچلر ،
دیک برقالدیریم کی کسنه طاشلرله اورولمش
و بو طاشلرک برقسی برلیلر ، حتی کندی
أولرینک یاپسندره قولالتمق اورره سوکلشله ،
واورونه قابولک اوستنده ، اوزاقدن اوقونه بیله جک
قدر ، غولانه ابری حرفلرله قلعه تک صوک
بانیسی اوکره نیورز . هلاکو اردولری طرفدن
تمامیه تحریب ایدیلمن قلعه بی ، مصرده سلطنت
سورن بحری تورک مملوکلردن « ملک منصور
قلاون » ک حلهده و ایسی ویا دورک تعبیرنجه
کافلی اولان « شمس الدین قره سنغرا لحو کسندار »
واوندن سوکره « قلاون » ک خلیفی ، و اوغلی
ملک اشرف صلاح الدین خلبل ، یکیندن احبنا
ایتمشدر . عربجه بازیلان بو کتاپلر کنیش

بو تون شهر بو تالیجی بر آیدینلق اسراف ایچنده
عمومی برقامشعه خالده ایدی . بزم بولند بغمز
برلر ، بورابه نظر آبر کولک ایچنده دینله بیله جک .
براز دولاشدقدن سوکره ، نهایت کنیش بر
میدان ایله قوشاتمش اولان قلعه تک اوکته کلک
اصل جنوب طرفنده منظره زائر اوزرنده اک
درین تئیری حاصل ایدیور . دیوارلری
اوموزلایان نه لرومنده صو ایله دوایدینلق
مکن اولان کنیش رخندکله چورولمش ، و ایچری
کیومک ایچون کمرزه دایانان برطاش کوبری بی
کیمک ایجاب ایدیور . بو فقط دن باقدینق وقت
سلطانلره و تاشلره مخصوص اولان اوست
اوطه بی برقرنال بوواسی کی بو قاریلره قوردولمش
کوریبورز . قلعه بدنتک اک حاکم اک کوریشلی
قسمی بودر . طاش کوبرینک باشنده ایلری به
دوغرو اک بووک چیقتی بی تشکیل ابدن و برنجی
قابولک او بوغنی احوا ابدن ابری کنیش بر برج
دها وار . اطرافنده ، آسیا استیلا لرنک صلیب
اردولرنک داغلی اختلالرک بو تون قاصیرغهری
عصر لرحه دوام ایتمش ، اک قورقونج و جیلغین
بوغوشمه لرنک هر ج و مرجمی چالقامش اولان
بو قلعه شیمدی بو صوک بهار کونشک فضا
ایدینلق ، فضا به راق هواسی ایچنده مطلق
و متروک برسزلکک دالمش دوریبور . اورنده
حربه ، اختلاله ملتم تحریلره ووزمانک ، آشیند بره
سه ، هرینک رحماً او ، یتمش بر دوردن قلعه ،
چورومسی محال ، معظم بر مستحاله به بکنر بیور ؛
درین تملرینک اوستنده آمانی صینی یاممش ،
نابت نظری اوکند . ملتیرک برینی استخلاف
ایتمکینی ، سلطنترک چوزولوب داغلدینی ،

۳۶۸۰

برقوشاق حالده جبهه‌نک اورنه‌سنده غم‌بیدن
شرفه اوزانوب کیدیور ذاتاً حنیده و شامده
قدسنده ، بوتون سوریه‌ده بالی باشلی هانکی
اتر واردرکه اونک ظاهلریده برتورک اسمک
ایدیشه برآقلمش اولدینی کورونه‌سین . درت
بیاتسته‌نک بر عمری اولدینی حکایه ایدیلن حب
شرفک بر جوق شهرلری کی ، آنجق اسلاملر
زماننده اولکی ماضیسنی ، بوسوتون اونوند
بره‌حق الک بارلاق دورلری ادراک ایتشد .
اسلامی دورک بر جوق بو بوک و شرفلی اسملری
قلعه‌نک قابولری ، مسجدلوی ، جامعلوی اوستنده
آیری آیری اوقویه بیایور . بر فرانسه مؤلفنک ،
« غایه » نک عرب مدینتی عنوائلی اثرنده یک
حقلی اوله‌رق اعتراف ایتدیکی اوزره فرعونلر
قدرمصری و سوریه‌نی عمرانه دوله‌لریمش اولان
بو بخری تورک سلطانلری اسملرینک اطرافنده
مطلطن بر معیت تشکیل ایدن اوژون و مغرور
بر صره عنوانلر آلیورلر . مثلاً : قلعه‌نک صوک
بایسی ، مولانا السلطان الاعظم الملك اشرف
صلاح‌الدینا والدين ، ناصر الاسلام والمسلمین
عما والدولة رکن‌الملة بحیر الاممة طهیر الحلافة
اصیر الامامة ، سید الملوک والسلاطین سلطان
الحيون الموحدين ناصر الحق بالبراهین ، محی‌المدل
فی العالمین ، کی عنوانلرله ضروری دنیا‌یه تشبیر
واعلان ایدیور . کرلر اوسته آلمش بر کویریدن
ایجری کیردک ، ساجو قیلرک قره قوشلرینه
ارساللرینه مقابل ، بوراده قایلان باشلی ،
بیان کوردولی بر چین اذرنه تصادف اولویور ،
مردیونلری حیضار ایکن آتندن کجه حکمز
قابونک کریده فارسلیقلی ایکی اذدر اسرارلی

وقور قونج رفوت فکری و برمک اوزره اوراپه
قابانسه اوله‌رق رسم ایدلمش ، قابین طمان
باصه‌ماقلر ایاقلرک بوزلرجه سنه‌نک تلمیسه هان
یاری یاری‌یه دیسه‌نک قنر آسینمش و صاغیر
کنیف دیوارلر اورنه‌سنده صونوق بر کولکه
ایچنده دونه دونه ایکی اوچ مردیون جیقدق .
دیشارده جنوب کونشی بر یاش آلوه‌کی
هر شبی صارممش ، رنگاری صولدریمش کنارلری
ارتمش اولدینی حالده ، بوقعه‌نک بدنی ایچنده
قونله‌حسن ایدیلن رسم‌نک ایچنده دولاشیور .
مازغال دلیکلریدن آشای دورغرو اوزانان
بر باقیشله حلی ، اونک دور طاعلمی ، مدور
ویادرت کوشه‌منارلرینی مدرسه‌لرینک کوچوک
صره قه‌لری هب بر دن کورسور . دیشارنک
جوق آیدینق اوکله ساعتلری بواسکی قابایق
کولکه ایچنده ده‌نا نام بر وضوح ایله حسن
ایدیور . بوتون بر چارک سورلرک تشکیل
ایتدیکی دائره‌نک اورنه‌سنده دریندن درینه
قاریشدریمش آلت اوست اولمش کنیش بر میدان
وار . بیقیق کرلر ، اورولی قابولر ، اوستی آجیق
خراب مسجلر ، قلعه ایچنی اقاص ایله دولی
بر ویرانه منظره‌سیله کوسریمور . دیوارلرک
تشکیل ایتدیکی کنیش جاناق ، کوانشک دورغون
ایشی آتنده بر اون ده کوزیله چالقامشدی .
ایقده برده غرنه وارسه هبسی صاری دالعه‌لره
بوغولش یایور . سلفکبلر دورلن بری
روم ، عرب ، تورک ، موغول حلی ، بوتون
اردولرک ، قابا اطرافنده چارایشان جریانلرکی
جورده‌سنده قیامتلر قویارلینی بواسکی قلعه‌نک
ایچنی ، سیمدی یاقین و ملام بر کوانشک بر اق

تورک یوردی

۸

بوکسک، مغرور و اصل دوریور، جوق
زمانلردنیری اورالره هیچ برکیمه چشمامش
اولمالی که شمدی تامبله بیللمش اولان چاینگ
ضامان دیرکیرت مخصوص اولان دایکلرده
کرکسلا، بوواطونشلر، بزم آباق سسزدن
اورکهزک طوانلرک بوش قالان رلرندن اوجوب
کیتدیلو.

شهرک کورولتوسی بورالره قدر واصل
اولیور و بوسزک موفک ووردیکی حبلره
قازیشرق روحده غریب بردالینلیق حاصل
ایدیور، حلی سیر ایتک عیب بردن کورمک
ایچون قلعهدک دوت کوله برفوله بی خاطر لانا
منازه شدن ده موافق ریر بوله نماز، بوماره،
سورلری ورجلری آسان بویله البت اسکیدنیری
اوزاق، یاقین بتون بووللری کورنله مک ایچون
برصد قلمسی خدمتی ده کورمشدر. شمدی،
ارقاداشم جیل سلایله برار آشاغیده کی دورغونلمه
دعماً آزجوق روز کاری اکسک اولمایان اوست
شرفدن حلیه باقیوروز، دوت بووک جامع
قلعه بی اوزاقدن، یقیندن احاطه ایدیور،
خسرویه، عادیه، عثمانیه واطروش جامعلری،
بولردن اوج اولکیلر استانبولک، قلیچ علی
باشا، رسم باشا، شهید محمد باشا جامعلری نه
ایسه عیناً اودر. اوج عثمانی تورکی استانبولک
نارین مناره لرلی، یازیم دائره لرلی برابر کتیرمشلر
ویکی تورک سلطنتک کتیرنه مخصوص اولان
معظم آیدلرلی بوراده قورمشلردر.

اطروش جامعی ایسه ۸۰۱ دن ۸۰۸ سنه سنه
قدر حبلده نایبک ایتش اولان تورک امراسندن
آق بوغانک اثری یعنی اوده حبل شهرینه بر تورکک

برموکی دورغون ایشتی آکنده اونوش متروک
وسسز دوریور، حالبوکه بوزلرجه سلطان
وناب اوکا برطاش غلاوه ایتک، اونک برکوشه سنده
کندی اسمی طایفه جتی برادکار براقق خصوصنده
عصرلرجه بر برت رقابت ایتشله، اولک هیچ
بر زمان بیقلمه ای جتی فرض ایدیلن سرت، یالین
دیوارلری اوسته اسمی قازد بوق اولومه،
اونوتولمه قارشى محفوظ قلمق، ابدیه برامکان،
بر حق قازانق دیکدی.

ایچرده اوزون محاصره نره قارشى هرشی
دوشونش، هرندیر آلتش، کیش مخزنلر،
برقچ بیک کیشی، آیلرجه صو بشدر برحک
اینا بیلماز درجه قوبلر، آنازلر، مسجدر،
جامعلر، بولر، جشنلره، نره سوق استدیکی
بیلنر قابولر، عیبی یا بلمش، فقط صکره
ده کیزلرک بلکسلی حرب کیلری کی بولرده
آرق ایشه یارماز اولمش و آجق بیقلمه مامندن
دوغان برجات اید عصرلردن عصرلری
اوزاقوب دوریورلر، هیچ شه بوق که قاعهدک
اک کوزک اک دقه لایق قسسی سلطانلرک،
نایبک کتیدلریه مخصوص اولان دائره لرنده
جنوب جه سنک اک بوکسک اوله سنی تشکیل
ایدن بو دائره حلیه وافی احاطه ایدن اووالره
اوستن، حاکم و محیط برفلره باقیور، چرچوه سی
قیرمزی صوما کی مرمران بیللمش تک برخیره،
بالق آمی کی اورولش بر برع پارمقلق آرمدن
بوتون جنوب افعلری سیر ایدیور، آشاغیده
عاد تا بایللمش، ازنش کی دوران با یاغلیق و سفالت
حسی ورن بو کونکی حکومت قوناعی یانده
بو اسکی حکومت قوناعی نه قدر شاهانه، نه قدر
۳۶۸۰

یادکاریدر. (۱) شهرک اورتەسندە بوکسلن تورک قلعەسی، دوت قیسی تورک معبدی عادتا بوجبرکی قوشاغلار. اورتەدە قديم عسکرلکمزک قدرت وعظمتنه شهادت ایدن بووک ومهیب رفلمه، اونک اطرافندە مدينت وصعتمزه عمراخیلمزە هر بری آری بردلیل اولان دوت بووک جامع اوزاقدن بووفاقدن صرە کمرخی، دیرکترخی ومدوسه اوطه لرله محاط حرم لرله باقدیمز بو انزلوی بوکون ویا زین بر در زیارت ایدە حکم. مسافه ایله کوچولن آرابلرک سس ورمکسین کابو کجدیکی جاده لری، کنارطاشلری دوغری بلی غالب ایتمهش، شفقندن زیارتدن محروم بر اقلعماش مز اولقلری، اوزون وکنیش چاپینی، مرمر دوشملی محلا اولوسیه شهرک الک بووک معبدی ذکر یا جمعی، باغچلرک بوکسلک دیوارلری آرقەسندە صولری کندی اوسته دوشن یشیل فسقیلرکی یایراقلری اساعی دوغش خرما آغاچلری، بر سرای اعتماسی، قلعه مقاومتیه یاپیش خانلری (۲) مدرسه لری، دور داملی خصوصی اولری، قوناقلری طرف طرف منظم جاده لرله بولمش، بوتون بو طاش یاییلری هب بزدن سیر ایدیبورز. دها اوزاقلردە شهرک دیشندە قیرلرە دوغرو خسته خانلر، قشله لری، کورینور. کولک صو، بر لیلرک قولیق شهری شهرک غریبندە کندی فیضدن دوغان باغلرک، باغچلرک یشیلکی اورتەسندە اقلردن اقلرە

(۱) حلب تاریخی دو قنور یشوف .
(۲) ۱۰۸۹ دە سله والی تعین ایدیش وشدی وزیر خان دها یاد ایدیلن حلیک الک کوزل خانی قرهجه محمد پاشا ایدبرمصد .

اوزاوب کیدیبور. اوزاقندە شهرک قالابالغدن بو بوتون آری رنقظەدە شمال قیرلری ایچیدە بوکسلن رتبه وار. اوستندە اختیار سلویلری ور غیانی قەسبیه بو خاقنک وصنعتک ورری انام ایدەزک وجوده کتیر دکلری اخروی ولطیف بر دعت، بر مجموع اوله رق دوریبور. بر طرفدن شرفەدە باواش باواش بریمزی دہ کیشدیریبور، بر طرفدن دہ حلیدە بوتون سوربەدە بیک ستەک بر زماندن بری تورکک بو لرلە و بر دیکي عمرانی اسراف ایله داغندینی قونی، فانی دوشو. نیوردق. کیت کیدە روحزی بر دومان کی اوزن بر کدر، کوزلرمنی دولدیران صبحاق بر ایشه ایگمزه صوصمشدق. بیلم نەدن حلیک عمومی منظره سی قاریسندە سیمدی هر زماندن فصله بر جاغتلە بوتون وارلی، تاریخی، تہلکلر اورتەسندە قالان عرقری خاطر لادق. عباسلردن باشلا بوق هرک ایکی بو عرق یدی سنەندن اختیار آجلدە تورک بر عامل بر کافل، نائ و پاشا سلطان، ویا بروالی اوله رق ادا زین الہ المش بیک سگسان سنەد بر نطقه اوستندە اونک الی و اونک ادا زینسی زمان کچدیکه دها حاکم و دها مؤثر اوله رق هرشی سوق وادارە اچنکدن خلی قالیور، وشە ی سیر ایتدیگمز شهری زلزله لر دن، یانغینلردن، محاربه لرک نخرسندن قورناران، هر دهمه یلکنز اولک الی اولدی. یازیق کد بوتون حلب قلعه لری، جامع لری، مدرسه لری ماریتالوی، خانلوی کوزە چاریان پاشایان استقرار و حیات قوت مالک هر نەسی وار سە تورکک آری اولدیغی حالده، بونی حتی تورکک کنایسی بیتە ییلیمور .

حنبلیلوک زده اک بوکسک قبه دیلرکی جهرام
باشا جامی سیله بنه عثمایی طرزنده آناطولی
چینیلریله مزین بر تورک جامعیدر . یاندن بر
کوروشله شیددی کولشله دولو کیش و آسوده
حریمه بقدیغمز اک بووک جامع، ذکر یا جامی،
وارلقی اوچ دفعه تورک عمرانیلیغی، دیخلیکی
سایسند قورنارمشدر . یوقسه اونک طالیمی ده
دیگر بر جوق اموی اثرلرینک طالعدن باشقه
برشی اولماز . برلرند بر نشانه سیله
قالاردی . (۱) حلیه سویش آجینجه به قدر
حائر اولدیغی مستنا موقعی بخش ایدن بیسوک
خانلوک بر جوقی واک کوزلری بنه تورکلر
طرفدن یایلمشدر . اونلر آره سنده بوتون
زائرلرک و برلرلرک دائما یاد استدگری وزیر خانی
۱۰۸۹ ده وایلیک ایدن قره محمد باشانک متناه
انقس بر اثریدر . اوزاقده سرویلرله کوزل
تربیه و نیکی سیله، جامیله، قافله قافله زیارتلر
دعوت ایدن ابوبکر وفانی نیسی، رسملری
اللرده دولاشان بنالری کهر باکی صاری بر
مردن اوپولمش طریف بحرانی بر تورک
وایلیک عمرانیلیقه مدیوندر (۲) دهنا بر جوق
مدرسه لر، بیمارستانلر حله حالاحافظه ایندیکی
بووک شهرنی و بووک عمرانی قازاندیردی .
فقط تورک، کندلیسی، یونون جوانلرک، بو عمرانک
صاحبی اولان تورک، درجه درجه قائم اولمش
طاشلر اوستنده اسملری بر افرق یقین سنلره

ویر حلی کیررکن بعضی فاضله لرله برابر
اون بر عصرانی بر مدن، بوراده سلطنت
سورن بر ملنک قبلرده، ذیلرده یاشایان صیجاق
طاشی خاطر دلری، تاریخمیزک دیوارلرده صو -
عومش، اونویلمش اسملری، مناز طاشلری
اوستده اولورک کتایه لرینی اوقورکی متروکیت
وقیان آره سنده محالیور قورجالیوردق .

۳۴۷ ده عابیلرک بولادیغی وصف التری
بر اوچ سه صوکره کین موسی بن بوغا و بولرک
آردنجه کلن طولونی، اختییدی، بحری، سلجوقی
آمانکی والیر، حتی ابوبلرک و چرکسلرک
نایشلری هر بری قانی بر اسم، صاعلام بر اداره
ایله بوراده حکومت ایدن آق سفورلر،
تیمور طاشلر، قیازلر، آد مر. اسن دمر آتون بوغا
طریغی، طیشتمر، یل بوغا، قوتلی بوغا،
منکی بوغا، ایشیق دمر، تیموری، ایبال،
کوموشوغا، قره دمر، آق بوغا، آق بک، باش بک
قانی بک، قوتلوجه، اوزد میرکی بر جوق تورکلر
بورایه کندیلرندن، بخا قوتنه مالک یادکارلر
بر افسسین کجه مشلر، اطرافده حیات
اویادیرموزق اوزابوب کیدن ییشیل سیرید اسکی
تورکلرک شو کول صوی، شیمدیکی قویق
نهری، اسمی دردلیغی عصر رجالدن بر
تورکمن دیمسه مدیون (۱) قویق آنا نامنی
طاشیان بودات قدیم شایوسک طقیانلرلرلر اهللی به
کلن زبانی کوردیکی ایچون نهرک یانغی اطرافه
بتدلر یایون طاشمه سه مانع اولمشدر و تورککلک
بوخدمتندن دولانی آرقق اونک اسمیله یاد
ایدیایور . اولجه قیدایتدیگمز جامیلردن مانعدا

(۱) ابن اشحنک حلب تاریخنه مراجعت

(۲) ۱۰۰۲ سنه سنده وایلیک ایدن اوکوز عمید
باشا کندی شیخی وفا حشرلری ناو کوزلر بنالری
یایدیون بو ذات سوک درجه متواضع بر مزار
ایچنده باشور .

(۱) حلب سالتندی ۱۳۲۱ هجری ۲۴۳

کلنجه به قدر یالکنز مأمور وعسکر اولهرق
سیلیک وسونوک برجات ایچنه کومولشدر .
لامارتیک « شرق سبحتی » نده یازدینی اوزره
تورک انخساق ایدیور ، آزالیور وبوتون
مملکتده یواش فقط امین برصورتده سیلیون
کیددیور . سیاسی وعسکری وارلی رسمی
وسکلی بر وارلقدن باشنه نصل تلق اولنه بیلیر ؟
حتی حلبک شمانک دوغرو بیکرجه تورک کوی
تورک اسلرخی حالا علمایدقاری حالده بونلرک
مهم برقصنده تورکجه سوله بونلرک اولدقلری
بیلن بر تک فرد قاله مشدر . بوراده بک اسکی
تورک سنسطنتی بکی برنام آئنده دوام ایدرکن
تورک خلقی کورقونوج وواک کنیش برصورتده تله ،
امتضاحه اوغرا یور ، عباسیلرک مصر تورکلرینک
مردامی وچراکس خاندانلرینک صوکرده
سلجه قیلرک جاب ایستکلری تورکلر ، بعسکری
مهاجرتلر حلب ولایتی مرکزی ده داخل اولق
اوزره مهادی برصورتده تورک جریالرینک
بر منصبی حاله قومیشدی . بوراده برکوسه ،
بر آوج طوبراق ، برطاش قیرینی بوقدرکه ،
بو حقیقتی ایپاننامه سی محال برصورتده اثبات
ایتمسین . عثمانی حکومتی تورکک غیری عنصرلرک
الدرینه کچیرمعلری واولمک دو یغوسزلنی ، کورلکی
ولیم تورک امحاجیلنی هر طرفه فیضیه طانسان
برملتی الیک آئنده بوسونون غائب اولهحق
برحاله کتیردی . شیمدی اوستدن سیرا ایستیکمز
شوحلب شهری ایچنده تورک بایراغک کولکه سی
آئنده آنطاسیه ، عینساب ، مرعش کی تورک
مرکز لرندن گلش اولان اشراق ، سچلری
نماینده محفوظ اولان تورک عائله لر حکومتک

کوزی اوکنده مطلق برصورتده عربلاشوب
کیددیور . حالیکه شرقک بوتوجی مائلرندن
بری اولان عجملرک طوبراقلرینده ، قاقاسیاده
چینده ، اوزره آسیاده تورک اسانی اصلا غالب
اولدیور ، چونکه تورک کثافتی امحاجیلدن عثمانی
سیلیوی اوزاده موجود دکل ، بر دقعه دها
درت گوشه برلی مناره لرک یاننده دنیا لک اک
ظریف مناره لری اولان اساسول مناره لری ،
باغچه لرده کندی اوسته سربیلن خرمالرک
یالکنز یشیل بریاشلق طاشیان ایچنه ستونلرخی ،
حاملرک ، مدرسه لرک حرملرخی ، بر یشیل
اورتوسی کئی قیامش ، یشیلکلر ایچنده آقان
قویق بر دقعه دها سیرا ایستکلرک صوکره فضله
کونشاه بوروبش کوزلرمری وانکین وهاماشش
منظره لر دن آیردق . بر طرفدن صاعده وصولده
تصادفی ایستیکمز کتله باری اوقیور بر طرفدن ده
آناطولی ده بوراده قورقونج انهدامی ، کورلن
عمرقزک دونکی ویکونکی طالعی قلیمز آچی الله
دولو ، بدبخت اولهرق دوشونبورلک . محمود بن
زنگی ، اسماعیل بن محمود بن زنگی ، آتابکلردن
صالح نورالدین اسماعیل ، شمس الدین قره سنقر
الجوگندار ، بحری تورکلردن ملک اشرف
صلاح الدین خلیلک اسملری یاننده اوییلردن ،
برجیلردن تک تورک اسملر ده تصادف اولوبوردی .
دیشاری جیقارکن سکر بوز بیک سه اول
اولدینی کئی قلعه تک قاپولرینده نوبت بکلرین
تورک تفرلری عسکر آرقداشمه سلام دوردیلر .
آناطولی چوجوقلری نظری اسائللری ،
وقلرلرله قاپولری بکلیورلردی . روحز سیر
ایستیککی کنیش کوزلک لوجه تک نأثریله دولی

تورک بوردی

اولالاری اسکی غروه لولک غالب بدوبلرینه اشارت ایتک
ایته بوردی . آبی شی ... ئولدی بیلن برانسان بر
جاناندر ، ققط باجالری سوغش ، کینچلری اختیار
واختیارلری جسد اولمش برنبل ، اشته شوچکله لوی
تیزک السالر نهدر؟ کندی کندب هر شیک تپامتک
وردیکی میرالله صارصیلوردیم .

نفرمه اختیار نورکن برابر قوشوبوردی .
غرم بواندای السانه قازشی دهاسامهلی فکرلری
بیطانلدرمه لروم حسن ایدرک سوبیلن بدهر واختیار
نورکن بالعکس اوکونه قدرلروم کوروب قوللغاندهی
بعض گهلهلر آرابوردی . اناطولی ایله اسکی آسیانک
بو سوک چوققلرینه روحلک شتیدی به قدر حسن
ایتمش اولدینی رقتلردن تریله دالیم . ایلک اوکمه
کوی طایشان بویرکونک قردشلی ، غربت کوشنده
بولوغش کوبلور کبی ، یارم ساعت ایچده حیلری
ایدلری واضطرلاری بربرینه قاریشمش ، حسجال
ایدلر .

بجولان ، اوزاقلرده ائنگلری اسر بریوغدایله
چلشن دایلمه بیسک ایچون آتلریمی سورولک .
دوشونمهک ایچون سرعت ، صارصتی ، عاصمه ایسه
بوردیم . نهدن سوکره قارشیمه حیرت کوربر ، جولله
فلسطین لویلیتک کچیدی ، بر استهوا کی صقندر .
بوکریک کنیش برجاهه سی ، مناظر درهلری ، کوزل
باغچه لری واردی ، برچون کنج قبر بر دلیزانسک
اوستنده عین برکوبدن دوسبورلری ، بوزلری نفیس
فلسطین شرطلرله قزارمش ، اوزون اوزون کونشله
قالقان کونده الیری اسمر اولشیدی .

دها اوتاده طبریله وار ، ییللرله چورلش بر
کولکه چوللرک هبانی ومموره لولک اصل باشلانمچیدر
جزی ارتق حنت دولش بر دنیا پارچسک صیمی
حطوطان آره سته سوروکلر ، طبریله دن صکره بول
دوزدر .

حسرتک بولکسک ونشقلی سلرله بزی مناشه
ایدن کنج فیرلونه وداع ایدوب بوتوشک سوک
میللری چیقارکن سوک دلعه ارفه مه دوتیم ، تورکن
کویلری چورمش کنیش قایاجورلی اوزلرده فلسطینک
روحانی ، بلوطلی والیق غروبیلردن بری ایشانوردی .

فالح رفیعی

ایندی . بوراده کوردکلریمز ، اوزره آسیاده ،
آناطولیده سوریه ده ابراند ، هندده سیر
ایده جکمز منظرلردن باشقه بر شی دکلدی .
هر طرفده بر تورک قلعه سی طینی بویله بر
منظره نی باواش باواش چوکهن سیدین بر تورک
تاریختک کنیش اقللری بوککدن قزارمش
دوغش بر نظره متحیر و بدیخت سیر ایدوب
دوزبور .

- جسدی -

محمدالله صیمی

بول اوستنده

- یکن صاییدن مایهه -

تورکنلر سانکاسکی سولاق وطلاری حاضرلامق
ایچون بوآیق بیلن دالیریک یانه ملویلانلر؛ کیم
سیر خولالرده ، حکایه لولک ، روائتک قوبنده
کلیته قدرکن هانکی منت زنگین ، مزروج بولوک
کولکلری وار . بلکه بوسوک متعبده یوق ؛ آسیا
کونشک سوکیل آنتنی کوزلرده طاشبارق بوزایه
کن بوزایه قدر باری دینان اوکلرده مسطح
تیرلری بارماغکن کوستردیکی نقطه به سورده
اسکی تورک قیللرک سوک چوققلری شیبیدی
براققلری بزلده بولش بواش اویورلر . بوالسالی
استیلا بولریک برکوشنده طاش ودشمن آره سنده
اوتانلر ، ویا اولری ماضیک لزومسز متروکان کی
اکتبان وخت اولش چوققلری ، یقلش دولری ؛
یضا ایلش قوبولاری ایچون باشلرده بر کوچک
دوشونجه برلری آیرماللر ، اولرک زمله نصل
صیاق قوشمقلری ، سوفولغان باقمیلرک بزه
اوبولش قردشکی ناصل آرادقلری ونورک یاشاسی
کورمک ایچون اصل کوزلری غرور باشلرله دولارق
کله دکلری کورسهر سوک کنه ایلرک اضطراری
دویارلر ایدی ؛ بوغرور ، ایچندی ؛ نه وقلمهک
یانه کلکلری زمان اولرده بزدن زیاده اقلره ماقان
کوزلر واردی ؛ بوکوزلره سانک بزی ، کندیلردن